

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04, 29-35-69

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BD/282/25/86

SPRAWY POLAKÓW

/analiza wybranych pytań otwartych/

październik 1986 r.

W marcowo-kwietniowym sondażu opinii o aktualnych wydarzeniach¹ obok pytań z zestawem gotowych odpowiedzi były pytania otwarte o problemy ważne w codziennym życiu dla każdego i dla rozwoju sytuacji w naszym kraju. Chcieliśmy w ten sposób dowiedzieć się, co według respondentów jest ważne dla Polski i Polaków, co ich oburza w codziennym życiu oraz co sądzą o tym, kto i dzięki jakim zabiegom może przyczynić się do poprawy sytuacji.

1. Sprawy doniosłe dla kraju

Z analizy wypowiedzi na pytanie: "Jakie problemy są w chwili obecnej najważniejsze dla Polski i Polaków"² wynika, że respondenci szczególną wagę nadają problemom ze sfery ogólnogospodarczej /54,6%/³. Mówili o:

- przewyciężaniu kryzysu, stabilizacji gospodarczej /37,2%,
- konieczności spłaty naszych długów /12,0%,
- poprawie sposobu zarządzania gospodarką /5,7%,
- konsekwentnym wdrażaniu reformy gospodarczej /3,6%.

Za ważne respondenci uznali również sprawy dotyczące ich bezpośrednio, odczuwane przez nich na co dzień, a więc kwestie odnoszące się do zaspokojenia materialnych warunków bytu społeczeństwa /45%/. Do tej grupy zakwalifikowano wypowiedzi wskazujące na pogarszającą się sytuację materialną społeczeństwa, pauperyzację niektórych grup społecznych, zwłaszcza emerytów i rencistów /16,2%/, na ciągle utrzymujące się kłopoty z zaopatrzeniem rynku /15,3%/ i szybko rosnące ceny /14,1%/. Znalazły się tu także wypowiedzi na temat poprawy budownictwa mieszkaniowego /9,6%/ oraz opieki zdrowotnej - funkcjonowanie przychodni, szpitali, zaopatrzenie w leki /1,2%.

Stosunkowo często badani wymieniali sprawy dotyczące polityki /43,3%/. Najczęściej akcentowano potrzebę spokoju i normalizacji sytuacji społeczno-politycznej w kraju /26,7%/, a także zachowania pokoju na świecie /19,5%/, rzadziej zaś mówiono o zaufaniu społeczeństwa do władzy /2,4%/, demokratyzacji życia społeczno-politycznego /1,5%/ i przygotowaniach do X Zjazdu PZPR /1,5%.

Kolejną pod względem częstotliwości grupą wypowiedzi były te, w których zwracano uwagę na sytuację w przedsiębiorstwach, zakładach pracy /18,9%/. Respondenci dostrzegali potrzebę zmian systemu płac /6%/, wzmożenia dyscy-

¹ Szczegółowy opis próby zawiera aneks.

² Pytanie to było zadawane również w identycznym brzmieniu w różnych badaniach CBOS: "Co o tym myślisz?" /3/ - styczeń '84, "Co o tym myślisz?" /4/ - maj '84, "Sprawy Polaków" - wrzesień '84. Dla porównania przytaczamy także wyniki sondażu "Co o tym myślisz?" /7/ zrealizowanego w lipcu '86.

³ Ogół wypowiedzi podzieliliśmy na sfery życia społeczeństwa, a w ich obrębie na szczegółowe problemy. Każdorazowo przy sferach procenty są różne niż suma wskazań przy problemach, gdyż badani mogli wymienić więcej niż jeden problem z danej sfery.

pliny pracy /6%, jak również podniesienia jakości i wydajności pracy /2,7%. Wśród problemów ważnych dla Polski i Polaków znalazły się też kwestie dotyczące funkcjonowania życia społecznego /11%. Respondenci zwracali uwagę na konieczność przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym: rozszerzającej się demoralizacji społecznej - upadek norm moralnych, zanik więzi między ludźmi /2,7%, patologiom społecznym /2,4%, a także akcentowali potrzebę zwrócenia uwagi na problemy młodego pokolenia - startu życiowego /2,1%, funkcjonowanie systemu oświaty /0,9% i wychowanie /0,6%.

Zauważmy więc, że znacznie częściej pojawiają się wypowiedzi oceniające, diagnozujące sytuację gospodarczą, polityczną i społeczną kraju, o charakterze życzeniowym "aby się poprawiło", rzadziej zaś za ważne uznaje się te fakty, które mogłyby świadczyć o potrzebie znalezienia drogi wyjścia z istniejącego stanu lub przeciwdziałania powstałym nieprawidłowościom.

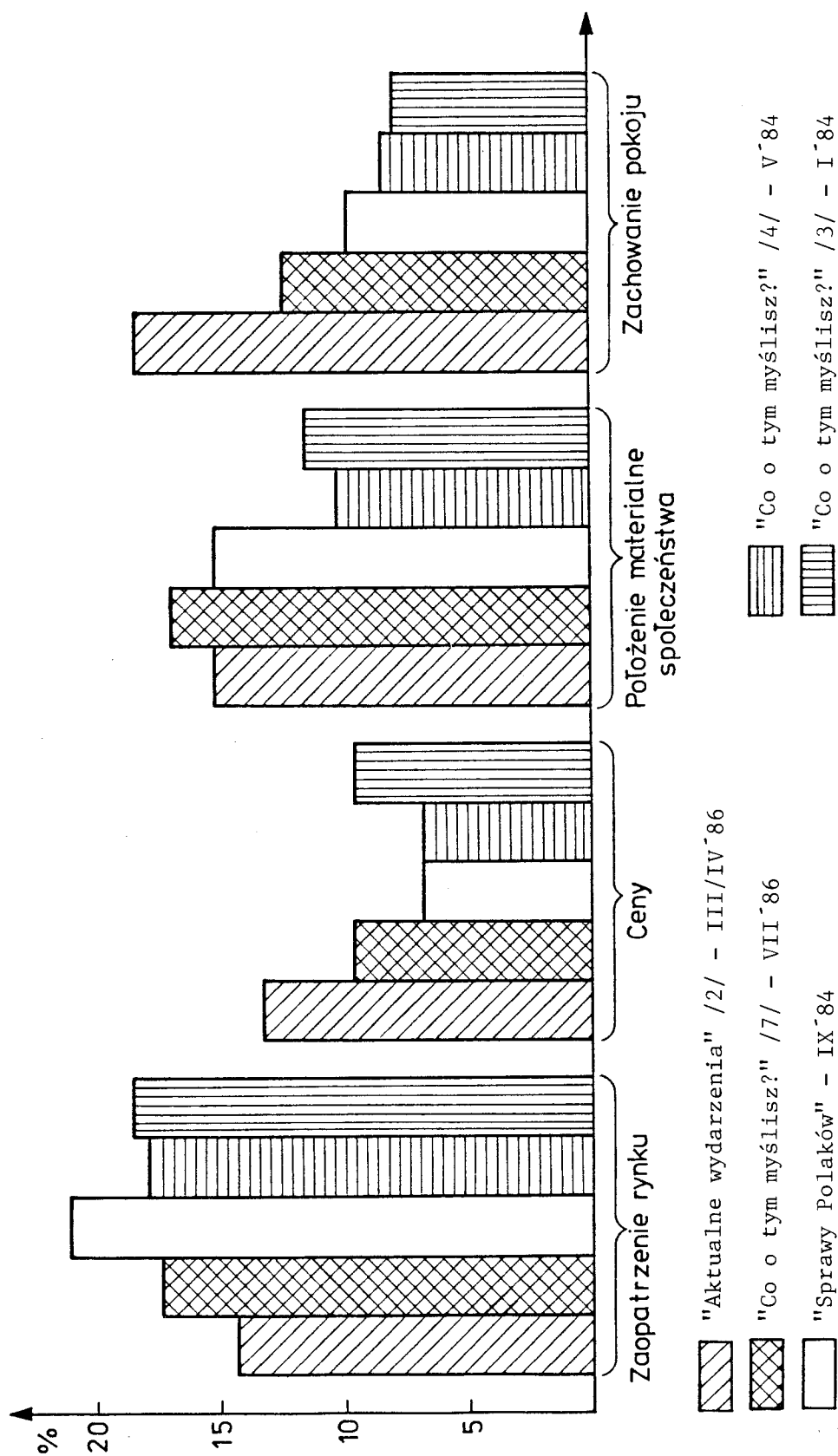
Porównując wyniki omawianych grup wypowiedzi w kolejnych badaniach zrealizowanych w różnym czasie nie dostrzegamy zasadniczych rozbieżności /tab.1/ poza sferą materialnych warunków bytu i polityczną.

Tabela 1

w procentach

Sfery	"Aktualne wydarzenia"/2/ III/IV 86 N=1498	"Co o tym myślisz?"/7/ VII 86 N=1498	"Sprawy Polaków" IX 84 N=1414	"Co o tym myślisz?"/4/ V 84 N=1489	"Co o tym myślisz?"/3/ I 84 N=1502
Ogólnogospodarcza	54,6	47,3	53,3	52,8	49,5
Materialnych warunków bytu	45,0	50,0	42,9	34,5	39,5
Polityczna	43,3	40,3	34,2	36,7	35,0
Funkcjonowania przedsiębiorstw	18,9	20,3	14,5	15,4	17,6
Funkcjonowania życia społecznego	11,0	16,8	8,7	7,0	8,5

Najważniejsza dla badanych - zarówno w roku 1984, jak i w 1986 - była stabilizacja gospodarcza i polityczna. Różnice natomiast pojawiają się przy analizie szczegółowych wypowiedzi /tab.1 w aneksie/. W bieżącym roku znacznie rzadziej w porównaniu z rokiem 1984 mówi się o kryzysowym stanie naszej gospodarki, zaopatrzeniu rynku, częściej zaś o szybko rosnących cenach, położeniu materialnym społeczeństwa, a także o zachowaniu pokoju i kształtowaniu się sytuacji międzynarodowej /rys.1/. Można zatem uznać, że zaobserwowane przesunięcia w hierarchii spraw ważnych dla Polski i Polaków są zapewne wynikiem rejestrowanych przemian zachodzących na świecie, a także w sytuacji politycznej, gospodarczej kraju.

Rys.1. Wskazania na niektóre sprawy jako najważniejsze dla Polaki i Polaków w okresie styczeń '84-lipiec '86

2. Sprawy ważne na co dzień - przyczyny niezadowolenia

Czy sprawy, które są dla badanych istotne, doniosłe, bo dotyczą kraju, losów narodu, znajdują swe odbicie w codzienności, czy są przedmiotem codziennych rozmów, komentarzy, czy budzą niezadowolenie i oburzają? W wypowiedziach badanych pojawiają się te same co poprzednio sfery, ale zmienia się ich hierarchia.

Oczywisty wydaje się fakt, że na co dzień rozmawia się o problemach życia osobistego, sprawach znajomych. Blisko 29% respondentów podejmuje w rozmowach ten temat, jednak tylko co dziesiąty ogranicza się jedynie do tego wątku. Kwestie te uważane tradycyjnie za główny temat okolicznościowych, codziennych rozmów ustąpiły miejsca sprawom związanym z warunkami życia i sytuacją bytową społeczeństwa /51,8%/. Badani rozmawiają więc o cenach, narastającej inflacji, wzroście kosztów utrzymania /32,7%/, brakach rynkowych - co, gdzie można kupić /16,5%/. W ich rozmowach ważną pozycję zajmują sprawy dotyczące pracy zawodowej /24,0%/. Mówi się więc o zarobkach, systemie płac /14,4%/, problemach zakładu pracy /5,7%/, stosunku do pracy /2,4%/, organizacji /1,8%/ i warunkach pracy /0,9%/, jej jakości i wydajności /1,8%/. Co piąty badany dyskutuje w swoim najbliższym otoczeniu o sprawach ogólnogospodarczych. Rozmawia się więc o sytuacji gospodarczej naszego kraju /9%/, problemach rolnictwa /6,3%/, kryzysie i możliwościach jego przezwyciężania /2,4%/, marnotrawstwie, niegospodarności /2,1%/.

W rozmowach Polaków tematem dominującym jest stan naszej gospodarki i determinowanej nią sytuacji bytowej społeczeństwa, mniej ważne są kwestie polityczne, które budziły tyle zagorzałych sporów w latach 1980-1981. W dalszym ciągu jednak prawie 17% badanych deklaruje podejmowanie w codziennych rozmowach spraw politycznych dotyczących głównie ogólnej sytuacji politycznej kraju, stanu spokoju społecznego /5,1%/, zagrożenia pokoju światowego /3,6%/, rzadziej zaś opinii o polityce rządu, ludziach przy władzy, zaufaniu społeczeństwa do władzy /3%/, przestrzeganiu zasad demokracji /0,6%/.

W rozmowach Polaków pojawiają się wreszcie problemy funkcjonowania życia społecznego /13,9%/, takie jak: patologia społeczna /4,2%/, a także rozszerzająca się demoralizacja społeczeństwa, korupcja, klikowość /ok.4%/ oraz problemy młodego pokolenia, jego startu w dorosłe życie /ok.4%/.

W odpowiedziach na pytanie o to, co wzbudza szczególne niezadowolenie respondentów na pierwszym planie pozostały problemy ze sfery socjalnej, odnoszące się do warunków życia społeczeństwa. Nadal więc mimo zauważalnych zmian największe niezadowolenie budzą problemy zaopatrzenia i funkcjonowania rynku,

szybko rosnących cen i związanej z nimi pauperyzacji społeczeństwa. Badanych oburzają także przejawy demoralizacji społeczeństwa obserwowane u innych - egoizm i znieczulica społeczna, ciągła pogoń za pieniądzem. Respondentów denerwuje także bezduszność i arogancja urzędników, zjawiska biurokracji. Szczegółowy wykaz problemów budzących niezadowolenie w poszczególnych sferach życia społeczeństwa jest następujący/w procentach/.

Sfera socjalna - warunki życia społeczeństwa /57,5 /

Złe zaopatrzenie rynku	- 32,7
Podwyżki cen	- 22,5
Niskie płace, złe relacje płace - ceny	- 5,1
Pauperyzacja społeczeństwa	- 3,6
Kłopoty z komunikacją	- 3,6
Problem mieszkaniowy	- 3,0
Zbyt niskie renty, emerytury	- 2,4
Trudności dnia codziennego	- 2,7

Sfera ogólnospołeczna /38,1 /

Demoralizacja społeczeństwa - zanik wartości ogólnospołecznych, znieczulica, itp.	- 15,6
Biurokracja, arogancja, bezduszność urzędników	- 10,8
Patologie społeczne	- 7,2
Wszechobecne układy, powiązania, klikowość	- 4,8
Niewłaściwe wychowanie młodego pokolenia	- 2,1

Sfera polityczna /23 /

Fałszywa propaganda i informacje, okłamywanie społeczeństwa	- 7,2
Niesprawiedliwość w praktyce życia w kraju, wypaczenia ustrojowe	- 6,9
Demoralizacja władzy - arogancja, nieliczenie się ze społeczeństwem, niewłaściwe relacje władza - społeczeństwo	- 3,3
Zła praca rządu, władz, nieprzemyślane, decyzje władz	- 3,0
Brak swobód i wolności obywatelskich	- 0,9

Sfera ogólnogospodarcza /17 /

Niewłaściwe mechanizmy zarządzania gospodarką	- 9,6
Złe zaopatrzenie rolnictwa	- 5,1

Niewłaściwa polityka wobec rolnictwa	- 1,2
Kryzys gospodarczy	- 1,2
Niekonsekwentne wprowadzanie reformy gospodarczej	- 0,6
Zacofanie technologiczne gospodarki	- 0,3

Sfera funkcjonowania przedsiębiorstwa /15 /

Niewłaściwy stosunek do pracy	- 7,5
Niska produkcja, wydajność pracy	- 4,2
Niewłaściwy system płac, brak motywacyjnego systemu płac	- 2,4
Niewłaściwa polityka kadrowa w przedsiębiorstwach	- 2,1

Można powiedzieć, że respondenci w inny sposób artykułują problemy, gdy oceniają sprawy ważne dla kraju, inaczej zaś gdy rejestrują kłopoty codzienności. O ile jako ważne dla Polski i Polaków podawano wyjście z kryzysu, to przy określaniu tego, co budzi niezadowolenie wskazywano na konkretne jego przejawy, jak złe zaopatrzenie rynku, podwyżki cen. Przy opisie zjawisk budzących niezadowolenie ogólne określenie "kryzys gospodarczy" pojawia się sporadycznie.

Kogo badani winią za kłopoty i trudności dnia codziennego, za istniejący stan rzeczy? Najczęściej wskazywano na rząd /53,4%/, społeczeństwo /28,7%/. W dalszej kolejności wymieniano władze resortowe, terenowe /13,4%/, ustrój, system /12,9%/, PZPR /7,8%/, najrzadziej zaś kryzys /4,3%/. Z analizy współwystępowania wypowiedzi wynika, że 35,4% badanych jest skłonnych szukać winnych tylko po stronie rządu, reszta natomiast upatruje współwinnych wśród społeczeństwa /rząd i społeczeństwo - 9,2%/, władz resortowych, terenowych /rząd, władze terenowe 4,1% / lub obarcza odpowiedzialnością panujący ustrój, system /rząd, ustrój 3%/, PZPR /rząd, PZPR 5%/. Za dolegliwości codziennego życia 15,4% badanych obwinia tylko społeczeństwo - 6,8% tylko władze lokalne, resortowe, 6,4% system, 2% PZPR, 2,1% kryzys. Ogółem zatem ponad 2/3 badanych uważa, że wszystkie dolegliwości życia codziennego nie wynikają z postawy i zachowań społeczeństwa, lecz jedynie ze złej polityki rządu, partii, władz resortowych i terenowych. Co istotne, władzę oskarża się nie tylko za zły stan gospodarki, nasze codzienne kłopoty, niewłaściwą politykę wobec społeczeństwa, ale także za zachowania społeczne - przejawy patologii i demoralizacji społeczeństwa.

Powracając do głównego tematu naszego opracowania spróbujmy odpowiedzieć na pytanie, co nas w codziennym życiu cieszy, daje zadowolenie? O ile w przypadku tego, co nas boli, niepokoi i oburza orientujemy się

na kwestie dotyczące całego społeczeństwa, o tyle wśród spraw przysparzających nam radości zamykamy się w kręgu własnych problemów. O zadowoleniu z życia rodzinnego i osobistego mówiło 51,7% respondentów, z rozrywek i życia towarzyskiego - 16,4%, pracy, zarobków - 23,7%, sytuacji materialnej - 11%. Rzadziej natomiast wymieniano sprawy polityczne /5,5%, a jeśli już, to mówiono o nich jako o spokoju społecznym, poczuciu bezpieczeństwa.

3. Oczekiwania wobec rządu i władz

Skoro większość badanych sądzi, że to właśnie rząd i władza są odpowiedzialne za wszelkie zjawiska niepokojące i oburzające nas, jakich zatem działań oczekują od nich?

Większość respondentów /54,3%/ uważa, że rząd w najbliższym czasie powinien rozwiązać problemy socjalne i materialne społeczeństwa. Zwracano uwagę na:

- zahamowanie wzrostu cen /16,8%,
- polepszenie zaopatrzenia /14,4%,
- poprawę stanu budownictwa mieszkaniowego /13,8%,
- polepszenie położenia materialnego społeczeństwa /13,2%,
- wzrost płac /6,9%,
- wzrost rent i emerytur /3,6%,
- poprawę opieki zdrowotnej /3,0%.

Zdaniem około 38% badanych władze powinny zwrócić uwagę na sprawy gospodarki kraju:

- poprawa bądź zmiana sposobu zarządzania gospodarką /12,9%,
- przezwyciężenie kryzysu /7,2%,
- konsekwentne wdrażanie reformy gospodarczej /6,6%,
- nadanie właściwej rangi problemom rolnictwa /6,2%,
- poprawa zaopatrzenia rolnictwa w sprzęt i artykuły do produkcji /5,7%.

Około 1/5 badanych liczy na działanie rządu w sferze funkcjonowania życia społecznego. Oczekują oni, że władza zwróci uwagę na:

- problemy patologii społecznej /12%,
- wychowanie młodego pokolenia /ok. 3%,
- zjawisko biurokracji /2,1%.

Interesujący wydaje się fakt, że ponad 17% respondentów spodziewa się, iż rząd a nie np. kierownictwo ich zakładu pracy, rozwiąże problemy przedsiębiorstwa - poprawi dyscyplinę pracy /6,6%, podniesie jakość i wydajność pracy /5,1%, zmieni odgórnie system płac /4,5%, poprawi organizację pracy /1,8%.

W zasięgu działań rządu powinny też, zdaniem badanych, znaleźć się kwestie polityczne /15,9%/, a więc odbudowa zaufania społeczeństwa do władzy /5,4%/, stabilizacja polityczna /4,5%/, rzetelna informacja społeczna /1,8%/. W percepcji badanych obszar działań rządu jest niezwykle rozległy i przedmiotowo ujmuje wszystkie dziedziny życia społecznego, gospodarczego i politycznego. Wypowiedzi badanych często przyjmują formę postulatów /czy wręcz roszczeń/ poprawy warunków materialnych społeczeństwa lub ogólniej - funkcjonowania mechanizmów gospodarczych. Podobne wnioski wynikają z sondażu⁴ polegającego na rejestracji pytań, jakie badani są skłonni postawić rządowi. Spośród spraw najczęściej kojarzonych z rządem, aż 60% dotyczyło tych dwóch sfer.

x

x x

Nie wszyscy badani w ten sam sposób widzą problemy kraju i własne. Osoby należące do PZPR częściej dostrzegają kwestie gospodarcze, bezpartyjni zaś - sprawy związane z położeniem materialnym. Ci pierwsi zdają się wykazywać większe zrozumienie realiów ekonomicznych, bezpartyjni zaś częściej podchodzą do tych spraw emocjonalnie - wskazują, że skutki aktualnej sytuacji polityczno-gospodarczej odczuwa przede wszystkim społeczeństwo. Szczegółowe dane na ten temat zawiera tabela 2.

Tabela 2

w procentach

Sprawy	Sfery					
	ogólnogospodarcza	materialnych warunków bytu	polityczna	funkcjonowania przedsiębiorstwa	funkcjonowania życia społecznego	
Ważne	a	66,7	34,4	x	x	x
	b	52,9	46,5	x	x	x
Dolegliwe	a	x	46,6	28,6	23,3	x
	b	x	59,1	22,2	13,8	x
Będące przedmiotem działań rządu	a	48,7	44,4	x	24,9	x
	b	36,1	55,7	x	15,8	x
Będące przedmiotem codziennych rozmów	a	30,7	42,3	x	30,7	x
	b	20,7	53,2	x	23,1	x

a - członkowie PZPR, b - bezpartyjni.

Uwaga - W tabeli zamieszczono dane procentowe tylko dla zależności istotnych statystycznie.

⁴ Pytania do rządu - O co i dlaczego? /wyniki sondażu/, CBOS, lipiec 1986 r.

Różna jest także hierarchia spraw i problemów uznawanych za ważne przez poszczególne grupy społeczno-zawodowe. O gospodarce częściej mówią osoby zatrudnione w sektorze prywatnym, tzw. prywatna inicjatywa, a także kadra kierownicza średniego szczebla, inteligencja i brygadziści. Ci ostatni też najrzadziej mówią o sytuacji bytowej społeczeństwa. Natomiast inteligencja obok robotników niewykwalifikowanych jest grupą częściej niż inne zwracającą uwagę na sprawy funkcjonowania przedsiębiorstw.

W analizie wykorzystano klasyfikację badanych ze względu na ich nastawienie do sytuacji politycznej i gospodarczej⁵. Okazało się, że nie różnicuje ono w sposób istotny postrzegania ważnych problemów Polski i Polaków, w dużym stopniu zaś wpływa na sposób widzenia problemów dnia codziennego. Optymiści częściej uważają za dotkliwe sprawy ogólnospołeczne, pesymiści - problemy polityczne. Wskazują oni także na różnych winowajców zaistniałych kłopotów i trudności dnia codziennego. Optymiści częściej upatrują ich po stronie samego społeczeństwa, jego przywar, złych nawyków i zachowań, pesymiści zaś po stronie rządu, partii /tab.3/. Optymiści częściej wreszcie niż pesymiści uważają, że rząd powinien zająć się rozwiązywaniem problemów funkcjonowania przedsiębiorstwa i życia społecznego, natomiast pesymiści sądzą, że powinien on zwrócić szczególną uwagę na kwestie polityczne /tab.4/.

Tabela 3

w procentach

Odpowiedzialni za kłopoty i trudności dnia codziennego	Typy nastawień do rzeczywistości					
	politycznej			gospodarczej		
	optymizm	przekonanie o stagnacji	pesymizm	optymizm	przekonanie o stagnacji	pesymizm
Rząd	49,0	54,1	63,3	46,9	47,4	61,4
Spółeczeństwo	35,7	26,3	18,5	36,3	32,4	20,2
Władze terenowe, resortowe	17,9	16,4	9,7	15,5	18,2	13,4
Ustrój, system	11,9	15,4	15,8	10,9	9,4	17,0
PZPR	6,2	6,9	16,2	3,3	6,5	11,7
Kryzys	3,8	5,0	3,0	4,8	4,5	3,8

⁵ Wyróżniono - zarówno w odniesieniu do sytuacji politycznej, jak i gospodarczej - pięć zasadniczych rodzajów nastawień: pełny optymizm, umiarkowany optymizm, przekonanie o stagnacji, umiarkowany pesymizm i pełny pesymizm. Szczegółowe informacje zawarte w opracowaniu CBOS "Opinie o sytuacji politycznej i gospodarczej" /Komunikat z badań/, czerwiec 1986. Na potrzeby tego opracowania rodzaje nastawień połączono w trzy główne typy: optymizm, przekonanie o stagnacji, pesymizm.

Tabela 4

w procentach

Sfery	Typy nastawień do rzeczywistości						
	politycznej			gospodarczej			
	optymizm	przekona- nie o stagnacji	pesymizm	optymizm	przekona- nie o stagnacji	pesymizm	
Ogólnogospodar- cza	a	42,7	47,7	38,9	40,1	40,6	44,8
	b	22,6	22,5	24,2	19,8	22,7	23,7
Materialnych warunków bytu	a	52,6	49,9	50,8	51,5	54,5	50,9
	b	56,2	57,3	57,2	52,0	56,0	56,1
Polityczna	a	11,0	15,9	21,2	12,2	11,9	18,2
	b	16,1	22,3	33,6	13,9	17,0	30,2
Funkcjonowa- nia przedsię- biorstw	a	20,7	17,8	13,1	21,3	17,3	15,4
	b	15,9	16,4	10,1	17,2	14,2	13,3
Funkcjonowa- nia życia społecznego	a	23,0	18,6	16,8	23,8	22,2	16,9
	b	40,1	36,9	32,3	44,4	41,5	32,6

a - sfery uznane za przedmiot działań rządu, b - sfery uznane za dolegliwe w życiu codziennym.

Niewielki natomiast wpływ na sposób postrzegania istotnych problemów kraju i spraw życia codziennego ma osobista sytuacja materialna, mieszkaniowa respondentów. Przez jej pryzmat postrzegane są jedynie materialne warunki bytu społeczeństwa. Częściej dostrzegają je ci, którzy skarżą się na własną sytuację materialną i mieszkaniową.

Przedstawiona analiza wypowiedzi badanych na pytania otwarte pogłębia naszą wiedzę o stanie nastrojów społecznych. Nie da się ich opisać według schematów "jest dobrze", "jest źle", ilu jest "za", ilu zaś "przeciw". Pozwala natomiast określić, w jakich kategoriach ludzie postrzegają otaczającą ich rzeczywistość, co uważają za najistotniejsze dla Polski i Polaków, jak widzą swoje codzienne problemy, kłopoty i radości, od kogo i jakich działań oczekują w związku z takim, a nie innym definiowaniem tej sytuacji. O nastrojach społecznych decydują w znacznej mierze oceny położenia materialnego społeczeństwa i stan naszej gospodarki dokonywane często z perspektywy indywidualnej - własnego gospodarstwa domowego. W mniejszym stopniu badani emocjonują się już sprawami politycznymi, chociaż wciąż jest to temat aktualny. Lista działań stawiana przez badanych przed naszym rządem jest długa. Wynika to zapewne z faktu, że - zdaniem respondentów - on właśnie odpowiada za aktualną sytuację.

ANEKS

Badaniem objęto 1498 osób. Struktura procentowa badanej populacji według ich cech socjodemograficznych przedstawia się następująco:

Płeć: kobiety - 51,2, mężczyźni - 48,3.

Wykształcenie: niepełne podstawowe - 5,8, podstawowe - 32,0, zasadnicze zawodowe - 21,1, niepełne średnie - 9,5, średnie ogólnokształcące - 6,6, średnie zawodowe - 11,3, pomaturalne - 3,3, niepełne wyższe - 3,1, wyższe - 7,0.

Miejsce zamieszkania: wieś - 39,3.

Miasta wielkości: do 20 tys. - 13,3, do 200 tys. - 28,3, powyżej 200 tys. mieszkańców - 28,1.

Przynależność do organizacji społeczno-politycznych: PZPR - 12,6, SD - 0,6, ZSL - 2,6, organizacje młodzieżowe - 6,3, PRON - 1,6, związki zawodowe - 23,5, inna działalność społeczna - 6,5, nie należący do żadnej - 58,8.

Przynależność do związków zawodowych przed wprowadzeniem stanu wojennego: NSZZ "Solidarność" - 24,0, związki branżowe - 17,3, inne - 1,8, nie należący do żadnych - 55,9.

Stosunek do wiary i praktyk religijnych: wierzący i praktykujący regularnie - 46,2, wierzący i praktykujący nieregularnie - 35,7, wierzący, ale niepraktykujący - 11,8, niewierzący, ale chodzący do kościoła - 1,3, niewierzący i niepraktykujący - 4,7.

Samocena sytuacji:

- materialnej: bardzo zła - 2,9, zła - 10,9, raczej zła - 26,6, średnia, przeciętna - 42,9, dość dobra - 10,2, dobra - 6,0, bardzo dobra - 0,5;

- mieszkaniowej: bardzo zła - 4,7, zła - 7,0, raczej zła - 14,6, średnia, przeciętna - 36,4, dość dobra - 17,9, dobra - 16,5, bardzo dobra - 2,8.

Tabela 1. Szczegółowy rozkład wypowiedzi na pytanie o najważniejsze problemy Polski i Polaków oraz ranga nadawana poszczególnych problemom

Najważniejsze problemy Polski i Polaków	"Aktualne wyda- rzenia"/2/, III/IV '86 N=1498		"Co o tym myś- lisz?"/7/ VII '86 N=1498		"Sprawy Polaków" IX '84 N=1414		"Co o tym myś- lisz?"/4/ V '84 N=1489		"Co o tym myś- lisz?"/3/ I '84 N=1502	
	%	ranga	%	ranga	%	ranga	%	ranga	%	ranga
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Przewyciężanie kryzysu, wyjście z kryzysu, stabi- lizacja gospodarcza	37,2	I	25,4	I	40,5	I	35,4	I	35,7	I
Spokój w kraju, stabi- lizacja polityczna, poro- zumienie narodowe	26,7	II	22,1	II	29,7	II	26,4	II	27,3	II
Sytuacja międzynarodowa, pokój, rozbrojenie, stosun- ki Wschód-Zachód	19,5	III	12,3	VI	11,4	V	10,5	V	9,9	VI
Poprawa warunków życia, poprawa bytu ludzi pracy, standard życia, niskie renty, emerytury	16,2	IV	17,2	IV	16,2	IV	11,7	IV	12,9	IV
Zaopatrzenie rynku, więcej towarów, poprawa funkcjo- nowania rynku, reglame- ntacja	15,3	V	17,8	III	21,6	III	18,3	III	18,6	III
Stabilizacja cen, zahamo- wanie wzrostu inflacji, poprawa wartości złotych	14,1	VI	10,4	VIII	7,8	VII	7,8	VIII	10,8	V
Spłata zadłużenia	12,0	VII	7,9	IX	4,8	XI	4,5	XI	5,7	X
Problemy budownictwa mieszkaniowego	9,6	VIII	15,3	V	8,1	VI	4,2	XII	6,6	IX

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
System płac, relacje płac	6,0	IX	10,9	VII	6,9	VII	6,0	IX	7,2	VIII
Dyscyplina pracy, stosunek ludzi do pracy	6,0	X	5,7	XI	6,0	VIII	8,1	VII	7,8	VII
Zmiana sposobu zarządzania gospodarką, likwidacja marnotrawstwa, lepsza organizacja pracy, wykorzystanie rezerw kadrowych	5,7	XI	6,7	X	4,8	XI	8,7	VI	5,7	X
Konsekwentne wdrażanie reformy gospodarczej, przetrzymanie zasad reformy	3,6	XII	3,8	XIII	2,4	XIII	3,6	XIII	1,8	XV
Rozwój kontaktów międzynarodowych, sytuacja Polscy na arenie międzynarodowej	3,6	XII	3,5	XIV	5,4	X	1,8	XV	3,0	XIV
Wzrost produkcji, poprawa jakości, wydajności pracy	2,7	XIII	2,9	XVII	1,8	XV	1,8	XV	3,6	XIII
Odnowa moralna, kryzys moralny społeczeństwa	2,7	XIII	3,2	XV	2,1	XIV	1,8	XV	2,4	XVI
Stosunki, relacje władza-społeczeństwo, zaufanie społeczeństwa do władzy, wypowiedzi o władzy, rządzie	2,4	XIV	2,7	XIX	5,7	IX	5,7	X	5,7	X
Problemy patologii społecznej	2,4	XIV	4,2	XII	3,9	XII	1,8	XV	2,4	XVI
Start życiowy młodego pokolenia, problemy ludzi młodych	2,1	XV	3,0	XVI	0,9	XVII	1,5	XVI	1,5	XVII
Demokratyzacja życia społecznego-politycznego	1,5	XVI	1,3	XX	2,4	XIII	3,3	XIV	2,4	XVI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Przygotowania do X Zjazdu PZPR, dyskusje przedzjazdowe, wybory do Sejmu, rad narodowych	1,5	XVI	0,0	XIV	0,6	XVIII	8,1	VII	3,9	XII
Określanie perspektyw na przyszłość, wiara w lepsze jutro	1,5	XVI	0,6	XXIII	.	.	.	.	.	.
Problemy sprawiedliwości społecznej, wypaczenia ustrojowe w tym zakresie	1,2	XVII	1,1	XXI	1,8	XV	1,5	XVI	2,7	XV
Problemy opieki zdrowotnej i socjalnej	1,2	XVII	2,8	XVIII	0,3	XIX	0,6	XVII	0,6	XVII
Postęp techniczny, likwidacja luki technologicznej	1,2	XVII	0,7	XXII	0,3	XIX	0,3	XIX	0,6	XVII
Uniezależnienie się od ZSRR, suwerenność kraju	0,9	XVIII	0,7	XXII	1,2	XVI	0,6	XVII	0,6	XVII